

احکام کاربردی ماه مبارک رمضان

حجت الاسلام والمسلمین عبدالرحمان انصاری*

اشاره

شناخت و بیان احکام الهی، نیازمند دقت خاصی است که در سایر علوم، این اندازه حساسیت وجود ندارد. احکام با کم و زیاد شدن یک کلمه و حرف، ممکن است به تغییر حکم بینجامد. از این رو، کسانی که در احکام تخصصی دارند، به خوبی می‌دانند که فقها برای استنباط احکام شرعی، سختی‌های فراوانی تحمل کرده و با هوش و استعداد خاص و ده‌ها سال تحصیل، تدریس و تحقیق، توانسته‌اند احکام الهی را از مبانی و ادله مخصوص به دست آورند؛ در حالی که دیگران نمی‌دانند به دست آوردن حکم شرعی و نسبت دادن آن به خداوند، چه اندازه برای فقیه مشکل و پُرحمت است.

آنچه در این نوشتار می‌آید، احکام کاربردی ماه مبارک رمضان است که مورد استفاده همگان می‌باشد. پیش از ارائه این احکام، یادآوری چند نکته لازم است:

۱. در برخی موارد، خلاصه و عصاره فتوا آمده است؛

۲. مواردی که در پرانتز ذکر شده، معمولاً برداشتی از فتوا است و یا برای تکمیل عبارت ذکر شده است؛

۳. در برخی موارد، به منظور شفافیت متن، بدون هیچ گونه تغییری در فتوا، جملات روان‌سازی شده است.

الف - نیت روزه

سؤال ۱: نیت روزه ماه رمضان، چه زمانی است؟

- امام، خوئی، گلپایگانی، تبریزی، فاضل: از اوّل شب ماه رمضان تا اذان صبح، هر وقت نیت روزه فردا نماید، اشکال ندارد.

- سیستانی: بنا بر احتیاط واجب، باید هنگام اذان صبح، امساک او همراه با قصد روزه باشد؛ هر چند در ضمیر ناخودآگاه.

- زنجانی، مکارم، نوری: نیت، وقت معینی ندارد. تا قبل از اذان صبح، هر موقعی نیت کند، کافی است.^۱

- وحید: وقت نیت، در شب اوّل ماه رمضان، تا اذان صبح است و در غیر شب اوّل، می‌تواند قبل از شب (مثلاً عصر روز قبل) نیت روزه فردا کند و نیز می‌تواند شب اوّل، نیت روزه همه ماه را بنماید و تجدید نیت در هر شب لازم نیست.^۲

سؤال ۲: اگر کسی در ماه رمضان، قبل از اذان ظهر از خواب بیدار شود و نیت روزه نماید، حکمش چیست؟

- امام، فاضل، سیستانی، بهجت، نوری: روزه‌اش صحیح است.

- خوئی و تبریزی: روزه‌اش محل اشکال است.

- گلپایگانی، صافی: احتیاط واجب آن است نیت روزه کند و بعد آن را قضا نماید.

---

۱. توضیح المسائل مراجع (۱۳ مرجع)، به کوشش: سید محمدحسن بنی‌هاشم خمینی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ نهم، ۱۳۸۳ش، م ۱۵۵۲.

۲. وحید خراسانی، حسین، توضیح المسائل، قم: مدرسه الإمام باقر العلوم، چاپ بیست‌ویکم، ۱۳۹۰ش، م ۱۵۶۰-۱۵۵۹.

- مکارم: اگر نیت را فراموش کرد و پیش از ظهر یادش آمد، باید فوراً نیت کند و روزه‌اش صحیح است.^۱

سؤال ۳: آیا لازم است نیت روزه را بر زبان جاری کند؟

- همه مراجع: لازم نیست نیت روزه را به زبان جاری کند یا آن را از قلب خود بگذراند. همین اندازه که در نظرش باشد که برای انجام فرمان خدا از اذان صبح تا مغرب کارهایی که روزه را باطل می‌کند، ترک نماید، کافی است.^۲

- امام، خوئی، فاضل، تبریزی، سیستانی، وحید، نوری: برای این که یقین کند تمام این مدت روزه بوده، باید مقداری پیش از اذان صبح و مقداری بعد از مغرب، از انجام کاری که روزه را باطل می‌کند، خودداری نماید.

- مکارم: احتیاطاً این کار را انجام دهد.^۳

سؤال ۴: اگر مریض در ماه رمضان قبل از ظهر خوب شود، روزه آن روز بر وی واجب است؟

- امام، فاضل، سیستانی، نوری: اگر تا آن وقت کاری که روزه را باطل می‌کند، انجام نداده، باید نیت روزه کند (روزه او، صحیح است).

- خوئی، تبریزی، گلپایگانی، صافی، وحید: روزه آن روز، بر وی واجب نیست.

- مکارم: احتیاطاً آن روز را نیز قضا نماید.^۴

سؤال ۵: اگر فردی در ماه مبارک رمضان تصمیم به خوردن چیزی بگیرد، اما قبل از خوردن منصرف شود، روزه‌اش چه حکمی دارد؟

- وحید، بهجت، مکارم، نوری: روزه، باطل می‌شود.

- امام، فاضل: روزه، باطل نمی‌شود.

- خامنه‌ای، سیستانی: امساک کند و به احتیاط واجب قضا کند.

۱. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۵۵۴.

۲. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۵۵۰؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۵۵۸.

۳. همان دو.

۴. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۵۶۷؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۵۷۵.

توضیح: اگر نیت کند روزه نباشد، به فتوای همه مراجع عظام، روزه‌اش باطل می‌شود.
 - سیستانی: اگر دو مرتبه نیت روزه کند، احتیاط واجب آن است که روزه را تمام و بعداً قضا کند.^۱

ب - مبطلات روزه

* خوردن و آشامیدن

سؤال ۱: استفاده از اسپری جهت معالجه، در ماه مبارک رمضان چه حکمی دارد؟

- امام، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، تبریزی: اشکال ندارد.
 - نوری: در حد ضرورت، مبطل نیست.
 - مکارم: اگر به صورت گاز رقیق وارد بدن شود، اشکال ندارد.
 - بهجت: گاز رقیق، مبطل نیست؛ ولی گاز غلیظ، مبطل است.
 - صافی: اگر آن را روی زبان بزنند و گازهای آن را استنشاق کنند و آب دهان را بیرون بریزند که مطمئن شوند مواد به حلق نرسیده، اشکال ندارد.^۲

سؤال ۲: چکاندن قطره در بینی یا گوش و یا چشم، در حال روزه چه حکمی دارد؟

- امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی: مکروه است و در صورتی که به حلق برسد، موجب بطلان روزه می‌شود.
 - اراکی، تبریزی، خوئی، سیستانی، زنجانی، فاضل: اگر نداند به حلق می‌رسد، مکروه است و اگر بداند به حلق می‌رسد، جایز نیست.
 تبصره: در صورتی که خود قطره به حلق نرسد و فقط مزه یا بوی آن به حلق برسد، روزه باطل نمی‌شود.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۵۷۰؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۵۷۸؛ خامنه‌ای، سیدعلی، أجوبة الإستفتانات، ترجمه: احمد رضا حسینی، تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۶ش، ص ۷۵۸.
 ۲. واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهراء علیها السلام، جزوه روزه، ۱۳۸۶ش، ص ۳۹.
 ۳. جزوه روزه، پیشین، ص ۴۱؛ الطباطبائی الیزدی، محمدکاظم، العروة الوثقی؛ مع تعلیقات عدة من الفقهاء العظام، قم: مدرسة الامام علی بن ابی طالب علیه السلام، چاپ سوم، ۱۳۹۰ش، الصوم: مایجب الامساک عنه فی الصوم من المفطرات، م ۴.

سؤال ۳: تزریق انواع آمپول، در حال روزه چه حکمی دارد؟

- سیستانی، نوری، گلپایگانی، صافی، اراکی، خوئی، وحید: آمپول، روزه را باطل نمی کند.

- امام، بهجت، زنجانی، فاضل: از آمپول غذایی، اجتناب شود؛ ولی آمپول بی حسی، اشکال ندارد.

- مکارم: آمپول غیر وریدی، اشکال ندارد.

- خامنه‌ای: آمپول‌های وریدی، اشکال دارد؛ ولی آمپول‌های غیر وریدی غیر مقوی و غیر مغذی، اشکال ندارد.^۱

سؤال ۴: آیا مسواک زدن در حال روزه اشکال دارد؟

- امام، سیستانی، مکارم، خوئی، فاضل، تبریزی: (مسواک کردن در حال روزه، اشکال ندارد؛ ولی اگر مسواک را از دهان بیرون آورد و دوباره به دهان ببرد و رطوبت آن را فرو برد، روزه باطل می‌شود؛ مگر آن که رطوبت مسواک در آب دهان به طوری از بین برود که رطوبت خارج به آن گفته نشود.^۲

- زنجانی: مگر این که رطوبت مسواک در دهان به قدری کم باشد که نگویند چیزی خورده^۳ (که روزه باطل نمی‌شود).

- وحید: ... اگر رطوبتی از دهان بیرون آورد (مانند رطوبت مسواک و...) و دوباره به دهان ببرد، روزه باطل می‌شود؛ مگر آن که آن رطوبت در دهان به طوری از بین برود که رطوبت خارج به آن گفته نشود.^۴

- بهجت: مسواک برای روزه‌دار، جایز، بلکه مستحب است؛ ولی اگر مسواک را از دهان بیرون آورد و دوباره به دهان ببرد و رطوبت آن را فرو برد، روزه باطل می‌شود؛ مگر

۱. جزوه روزه، پیشین، ص ۳۵؛ خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۷۶۷.

۲. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۵۷۳.

۳. همان.

۴. وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۵۸۱.

آن که رطوبت مسواک در آب دهان به طوری از بین برود که رطوبت خارج به آن گفته نشود.^۱

سؤال ۵: آیا افطار کردن در هنگام غروب آفتاب جایز است؟

– همه مراجع: خیر، باید تا مغرب صبر کند.^۲

سؤال ۶: آیا چشیدن غذا و مانند آن، اگر نداند که به حلق می‌رسد، روزه را باطل می‌کند؟

– همه مراجع: روزه را باطل نمی‌کند.

– مکارم: همچنین شستشوی دهان با آب یا دارو [نیز اشکال ندارد].^۳

سؤال ۷: اگر روزه‌دار سهواً چیزی بخورد، روزه باطل می‌شود؟

– همه مراجع: خیر، باطل نمی‌شود.^۴

سؤال ۸: استفاده از شیاف و کشیدن دندان در حال روزه، چه حکمی دارد؟

– امام، خوئی، تبریزی، زنجانی، فاضل، سیستانی، صافی، گلپایگانی، نوری، وحید: مکروه است [و روزه باطل نمی‌کند].

– مکارم: شیاف، بنا بر احتیاط [مکروه است].^۵

– خامنه‌ای: شیاف، اشکال ندارد.^۶

سؤال ۹: استفاده از عطر در حال روزه چه حکمی دارد؟

– همه مراجع: جایز است؛ ولی بو کردن گیاهان معطر، بر اساس فتوای بیشتر مراجع مکروه است.^۷

---

۱. توضیح المسائل مراجع، پیشین، ذیل م ۱۶۹۱.

۲. همان، پیش از م ۱۵۵۰.

۳. همان، م ۱۵۸۲.

۴. همان، م ۱۵۷۵.

۵. همان، م ۱۶۵۷؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۶۶۵.

۶. خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۷۶۶.

۷. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۶۵۷.

سؤال ۱۰: آیا آزمایش خون، روزه را باطل می‌کند؟^۱

- همه مراجع: روزه باطل نمی‌شود.

* جنابت

سؤال ۱: اگر روزه‌دار در ماه رمضان بعد از اذان صبح بیدار شود و ببیند محتلم شده، روزه‌اش چه حکمی دارد؟

- همه مراجع: روزه‌اش صحیح است.^۲

سؤال ۲: آیا ملاعبه با همسر و آمدن آب مذی، موجب بطلان روزه است؟

- همه مراجع: اگر قصد بیرون آمدن منی نداشته باشد، روزه‌اش باطل نمی‌شود.^۳

ج - روزه ضعیفان

سؤال ۱: آیا به جهت ضعف می‌توان از روزه گرفتن خودداری کرد؟

- امام، خوئی، تبریزی، فاضل، سیستانی، نوری: انسان نمی‌تواند برای ضعف روزه را بخورد؛ ولی اگر ضعف به قدری است که معمولاً نمی‌شود آن را تحمل کرد، خوردن روزه اشکال ندارد.^۴

- مکارم: اگر ضعف به قدری است که تحمل آن بسیار مشکل است، می‌تواند روزه را بخورد و همچنین اگر خوف بیماری داشته باشد^۵ [می‌تواند روزه را بخورد].
- وحید: اگر ضعف به قدری است که برای روزه‌دار عرفاً قابل تحمل نباشد خوردن روزه اشکال ندارد.^۶

۱. همان، م ۱۶۵۷.

۲. همان، م ۱۶۳۳؛ خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۷۷۷؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۶۴۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۵۹۴، ۱۵۹۵ و ۱۵۸۵.

۴. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۵۸۳؛ الطباطبائی الیزدی، العروة الوثقی، پیشین، شرایط صوم، شرط ۶.

۵. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۵۸۳.

۶. وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۵۹۱.

سؤال ۲: آیا کارگران، کشاورزان و... به جهت گرمای زیاد می‌توانند روزه نگیرند؟

- امام: نمی‌توانند روزه بخورند و باید روزه بگیرند؛ ولی در بین روزه، اگر به حرج افتادند، افطار نمایند.^۱
- خامنه‌ای: اگر روزه را تا حدی ادامه دهد که تشنگی و گرسنگی برای او حرجی شود، افطار کند، فقط قضا دارد.^۲

سؤال ۳: آیا افراد تازه‌بالغ به جهت ضعف شدید می‌توانند، روزه نگیرند؟

- دختر تازه‌بالغی که توان روزه گرفتن را ندارد و تا رمضان سال بعد نیز نمی‌تواند قضا کند، هر وقت توانست روزه بگیرد و برای تأخیر هر روز، تا رمضان سال بعد یک مد طعام به فقیر بدهد؛ مگر آن‌که در تأخیر معذور باشد که چیزی بر او نیست.^۳
- صافی: در صورتی که روزه موجب حرج یا بیماری گردد، گرفتن آن جایز نیست و قضا دارد.^۴

- گلپایگانی: در صورتی که روزه برای دختر ۹ ساله حرجی [است] و مشقت دارد، افطار کند و در صورت تمکن [از گرفتن روزه]، به احتیاط لازم [آن را] قضا کند.^۵
- بهجت: بر پسر و دختر تازه‌بالغ که قدرت بر روزه گرفتن ندارند، روزه واجب نیست و كفاره هم ندارد؛ ولی قضا دارد.^۶

- فاضل: اگر روزه گرفتن برای دختر تازه‌بالغ، موجب ضعف غیر قابل تحمل و مشقت و حرج باشد، روزه نگیرد و بعداً در صورت قدرت قضا کند.^۷
- خامنه‌ای: مجرد ضعف و عدم قدرت افراد تازه‌بالغ بر روزه گرفتن، موجب سقوط قضای روزه نمی‌شود؛ بلکه قضای روزه‌های ماه رمضان که از او فوت شده، بر وی

۱. خمینی، روح‌الله، استفتائات، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۶ش، ج ۱، ص ۳۲۰-۳۱۹، س ۴۷، ۴۸، ۴۹ و ۵۱.
۲. خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۸۲۰.
۳. خمینی، استفتائات، پیشین، ج ۱، ص ۳۳۳، س ۸۸.
۴. صافی گلپایگانی، لطف‌الله، جامع الأحکام، قم: انتشارات حضرت معصومه علیها السلام، ۱۳۷۸ش، س ۵۰۴.
۵. گلپایگانی، سید محمدرضا، مجمع المسائل، قم: ۱۳۷۵ش، ج ۱، س ۷۸۹.
۶. بهجت، محمدتقی، توضیح المسائل، قم: انتشارات شفق، چاپ هفتم، م ۱۳۶۳.
۷. لنکرانی، محمدفاضل، جامع المسائل، قم: ۱۳۷۶ش، ج ۱، س ۵۶۸.

واجب است و اگر روزه گرفتن برای ایشان ضرر داشته باشد یا تحمل آن برای آنان همراه با مشقت زیاد باشد، افطار جایز است.^۱

- مکارم: دختری که به سن بلوغ رسیده و به جهت ضعف جسمی توان روزه گرفتن را ندارد و بعد از رمضان هم تا سال بعد نمی‌تواند روزه بگیرد، باید برای هر روز، ۷۵۰ گرم گندم و مانند آن به فقیر بدهد و قضای این روزه‌ها، بر او واجب نیست.^۲

د - روزه بیماران

سؤال: در چه صورتی روزه بر بیمار واجب نیست؟

- امام: در صورتی که یقین داشته باشد یا بترسد که روزه موجب تشدید بیماری یا دیر خوب شدن یا تشدید درد گردد.^۳

- امام: اگر روزه موجب بروز مرض باشد، واجب نیست.^۴

- امام: با فرض خوف و ترس ضرر برای چشم، روزه گرفتن جایز نیست.^۵

- مکارم: کسی که می‌داند روزه برای او ضرر دارد یا احتمال قابل توجهی می‌دهد، خواه این احتمال از تجربه شخصی باشد یا گفته طبیب، باید روزه را ترک کند.^۶

- امام، خوئی، تبریزی، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم: اگر احتمال دهد روزه برایش ضرر دارد و از آن احتمال ترس برای او پیدا شود، چنانچه احتمال او در نظر مردم به‌جا باشد، نباید روزه بگیرد.^۷

۱. خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۷۳۱ و ۷۳۲.

۲. مکارم شیرازی، ناصر، استفتائات جدید (۳ جلدی)، قم: مدرسه الإمام علی بن ابی‌طالب (ع)، چاپ دوم، ۱۳۸۵ش، ج ۲، ص ۱۵۲، س ۴۳۹.

۳. خمینی، روح‌الله، تحریر الوسیلة، قم: انتشارات دارالعلم، چاپ نهم، ۱۳۸۰ش، ج ۱، القول فی شرایط صحت الصوم و وجوبه، م ۱.

۴. خمینی، استفتائات، پیشین، ج ۱، ص ۳۱۷، س ۴۲.

۵. همان، ص ۳۱۸، س ۴۴.

۶. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۴۳.

۷. همان، م ۱۷۴۴.

- وحید: اگر احتمال دهد روزه برایش ضرر قابل اعتنا دارد و از آن احتمال ترس برای او پیدا شود، چنانچه احتمال او عقلایی باشد، نباید روزه بگیرد.^۱

- تبریزی: اگر روزه سبب ضعیف شدن چشم گردد، واجب نیست؛ ولی اگر در حال روزه چشم کم‌سو شود و این عارضه موقتی، بعد از مدتی برطرف گردد، روزه واجب است.^۲

- مکارم: بیمارانی که ناچارند هر چند ساعت مقداری مایعات بنوشند، روزه از آنان ساقط است و در صورت تمکن مالی، برای هر روز، یک مد طعام کفاره بدهند.^۳

- امام، خوئی، تبریزی، بهجت، فاضل، صافی، گلپایگانی، مکارم: کسی که می‌داند روزه برای او ضرر ندارد، اگرچه دکتر بگوید ضرر دارد، باید روزه بگیرد. و کسی که یقین یا گمان دارد روزه برایش ضرر دارد، اگرچه دکتر بگوید ضرر ندارد باید روزه نگیرد.^۴

- وحید: اگر یقین یا گمان به ضرر مورد اعتنا یا ترس آن را که منشأ عقلایی داشته باشد، دارد... باید روزه نگیرد.^۵

- خامنه‌ای: اگر مکلف از گفته پزشک یقین پیدا کند که روزه برای او ضرر دارد یا از گفته وی یا منشأ عقلایی دیگر، خوف ضرر برایش حاصل شود، روزه بر او واجب نیست؛ بلکه جایز نیست.^۶

۵- احکام مسافرت

سؤال ۱: مسافت شرعی چند کیلومتر است؟

- امام، بهجت، خامنه‌ای، فاضل: ۴۵ کیلومتر.

- خوئی، گلپایگانی، تبریزی، وحید، سیستانی، صافی، نوری: ۴۴ کیلومتر.

۱. وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۵۲.

۲. تبریزی، میرزا جواد، استفتائات جدید، قم: انتشارات سرور، چاپ دوم، ۱۳۸۳ش، ص ۱۴۰، س ۶۶۹.

۳. مکارم شیرازی، استفتائات جدید، پیشین، ج ۲، س ۴۴۰.

۴. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۴۳.

۵. وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۵۱.

۶. خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۷۵۵.

- زنجانی: ۴۰ کیلومتر.

- مکارم: ۴۳ کیلومتر.^۱

سؤال ۲: رفت و برگشت به چه صورتی باشد؟

- امام، فاضل، خامنه‌ای: مجموع رفت و برگشت، ۸ فرسخ، و رفتن، کمتر از ۴ فرسخ نباشد.

- خوئی، گلپایگانی، وحید، صافی، نوری: مجموع ۸ فرسخ و هر یک از رفت و برگشت، کمتر از ۴ فرسخ نباشد.

- بهجت، تبریزی، زنجانی، سیستانی، مکارم: روی هم، ۸ فرسخ؛ اعم از این که رفت یا برگشت، کمتر باشد.^۲

سؤال ۳: ملاک در کثیرالسفر بودن به چه صورت است؟

- امام، خامنه‌ای، گلپایگانی، بهجت، صافی: در هر کمتر از ده روز، یک سفر.

- فاضل: در طول یک ماه، حداقل چهار سفر پی در پی و بدون فاصله ده روز.

- زنجانی: سفرهای متعدد به مقداری که عرفاً بگویند کثیرالسفر شده.

- وحید: نصف ایام هر ماه (پانزده روز ناپیوسته)؛ به گونه‌ای که ده روز در یک جا نماند.

- مکارم: سه روز در هفته یا دوازده روز در ماه و حداقل دو ماه. و کسی که یک ماه هر روز، به جز جمعه‌ها، یا ۴۵ روز هر روز، به جز جمعه‌ها و پنجشنبه‌ها، به سفر می‌رود، نمازش از همان سفر اول، تمام است.

- سیستانی: حداقل ده روز در ماه؛ هر روز یک سفر، یا ده روز در سفر، در ضمن دو یا سه سفر.^۳

سؤال ۴: مدت لازم برای تحقق حکم کثیرالسفر چه مقدار است؟

- خامنه‌ای: دو سه ماه.

- وحید: دو ماه یا بیشتر.

- فاضل: یک ماه، کافی است.

۱. احکام مسافر، قم: فراکاما، ۱۳۹۱ش، ص ۱۳۳، س ۲.

۲. همان، ص ۱۳۴، س ۴.

۳. همان، ص ۱۶۵-۱۶۸.

- مکارم: یک ماه یا ۴۵ روز (به صورتی که در پرسش قبل ذکر شد) یا دو ماه و به این صورت که هفته‌ای سه روز یا مجموعاً ۱۲ روز در هر ماه.
- سیستانی: ۶ ماه در یک سال یا سه ماه در چند سال.
- صافی: ۴ ماه یا بیشتر.
- زنجانی: عرفاً او را کثیرالسفر بگویند.
- بهجت: حداقل دو ماه؛ هر کمتر از ده روز، یک بار، یا در یک ماه هر روز.^۱

و - احکام روزه مسافر

سؤال ۱: آیا مسافرت در ماه رمضان اشکال دارد؟

- امام، گلپایگانی، فاضل، مکارم، نوری: اشکال ندارد و اگر برای فرار از روزه باشد، مکروه است.^۲

- وحید: مسافرت در ماه رمضان، مکروه است؛ مگر برای حج یا عمره یا ضرورت.^۳

- خامنه‌ای: مسافرت، اشکال ندارد؛ گرچه برای فرار از روزه باشد.^۴

توضیح: تمام مراجع در این که مسافرت در ماه رمضان اشکال ندارد، اتفاق نظر دارند.

سؤال ۲: مسافری که پیش از ظهر از سفر به وطن مراجعت می‌کند، آیا با رسیدن به حدّ ترخص، روزه‌اش صحیح است یا باید وارد وطن گردد؟

- امام، خوئی، فاضل و نوری: باید به وطن برسد و اگر پیش از ظهر به حدّ ترخص برسد و بعد از ظهر وارد وطن شود، به احتیاط واجب، آن روز را روزه بگیرد و قضای آن را نیز به جا آورد.^۵

- مکارم: اقرب آن است که آن روز را روزه بگیرد و قضای آن را نیز به جا آورد.^۶

۱. همان.

۲. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۱۵.

۳. وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۲۳.

۴. خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۷۴۲.

۵. الطبائباتی الیزدی، العروة الوثقی، پیشین، شرایط وجوب صوم، م ۱.

۶. همان.

سؤال ۳: روزه‌داری که پیش از ظهر قصد مسافرت دارد، چه زمان می‌تواند روزه خود را باطل کند؟

- امام، بهجت، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری و وحید: بعد از رسیدن به حدّ ترخص می‌تواند روزه خود را باطل کند. و اگر پیش از آن باطل کند:
- امام، بهجت، صافی، گلپایگانی، نوری: بنا بر احتیاط، کفاره نیز واجب می‌شود.
- مکارم، سیستانی، خوئی، تبریزی، وحید: کفاره، واجب است.^۱
- زنجانی: اگر از شب در فکر سفر باشد و پیش از ظهر مسافرت کند، پیش از رسیدن به حدّ ترخص نمی‌تواند روزه را باطل کند و اگر روزه را خورد [و] بعد به سفر رفت، کفاره ندارد.^۲

ز - احکام روزه مستحبی

سؤال ۱: آیا گرفتن روزه مستحبی، در حال وجوب روزه، جایز است؟

- امام، خوئی، صافی، گلپایگانی، سیستانی، مکارم و نوری: کسی که برای به جا آوردن روزه میتی اجیر شده، می‌تواند روزه مستحبی بگیرد؛ ولی کسی که روزه قضا یا روزه واجب دیگری دارد، نمی‌تواند روزه مستحبی بگیرد.^۳
- سیستانی: اگر روزه کفاره دارد [نیز] می‌تواند روزه مستحبی بگیرد.^۴
- بهجت: کسی که روزه قضا دارد، نمی‌تواند روزه مستحبی بگیرد.^۵
- خامنه‌ای: اگر قضای روزه رمضان به عهده او است، نمی‌تواند روزه مستحبی بگیرد.^۶
- وحید: اگر روزه استیجاری دارد، می‌تواند روزه مستحبی بگیرد و اگر قضای رمضان دارد، نمی‌تواند روزه مستحبی بگیرد.^۷

۱. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۲۱؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۲۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۲۱.

۳. همان، م ۱۵۶۳.

۴. همان.

۵. همان.

۶. خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۷۴۳.

۷. وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۵۷۱.

سؤال ۲: آیا روزه مستحبی زن، بدون اجازه همسرش جایز است؟

- امام: روزه مستحبی زن، اگر باعث از بین رفتن حق شوهر گردد، بنا بر احتیاط واجب، باید خودداری نماید.
- خوئی: حرام است و احتیاط واجب آن است که اگر حق شوهر هم از بین نرود، بدون اجازه او، روزه مستحبی نگیرد.
- تبریزی: باطل است و احتیاط واجب آن است که اگر حق شوهر هم از بین نرود، بدون اجازه او، روزه مستحبی نگیرد.
- فاضل، مکارم و نوری: جایز نیست.^۱
- زنجانی: حرام است و بنا بر احتیاط، از حقوق شوهر آن است که زن بدون اجازه او، روزه مستحبی نگیرد.
- امام، خوئی، فاضل: اگر شوهر از گرفتن روزه مستحبی نهی کند، بنا بر احتیاط واجب، باید خودداری کند.
- گلپایگانی، صافی: احتیاط مستحب آن است که اگر حق او هم از بین نرود، بدون اجازه او، روزه مستحبی نگیرد.^۲
- وحید: اگر حق شوهر از بین برود، نباید روزه بگیرد و بنا بر احتیاط مستحب، اگر حق شوهر هم از بین نرود، بدون اجازه او، روزه مستحبی نگیرد.^۳
- سیستانی: اگر روزه مستحبی زن با حق استمتاع شوهر منافات داشته باشد، حرام است. همچنین است، بنا بر احتیاط واجب، اگر شوهر او را از گرفتن روزه مستحبی نهی نماید؛ اگرچه با حق او منافات نداشته باشد و احتیاط مستحب آن است که بدون اجازه او، روزه مستحبی نگیرد.
- بهجت: بنا بر احتیاط، روزه مستحبی برای زن، بدون اذن شوهر صحیح نیست؛ چه منافات با حق شوهر داشته باشد و چه نداشته باشد.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۴۰.

۲. همان.

۳. وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۴۸.

۴. توضیح المسائل مراجع، پیشین، ذیل م ۱۷۴۰.

سؤال ۳: اگر روزه مستحبی فرزند موجب اذیت پدر یا مادر گردد، جایز است؟

- امام: روزه مستحبی اولاد، اگر اسباب اذیت پدر و مادر یا جد شود، جایز نیست؛ بلکه اگر اسباب اذیت آنان نشود، ولی او را از گرفتن روزه مستحبی جلوگیری کنند، احتیاط واجب آن است که روزه نگیرد.

- گلبایگانی، صافی: روزه مستحبی اولاد، اگر باعث اذیت پدر و مادر شود، با نهی آنان حرام است؛ بلکه اگر از آن نهی نکنند، ولی سبب اذیت آنان شود یا جد نهی نماید و روزه سبب اذیت او شود، بنا بر احتیاط واجب، روزه اولاد جایز نیست.

- خوئی، تبریزی، زنجانی و وحید: روزه مستحبی اولاد، اگر اسباب اذیت پدر و مادر (خوئی، تبریزی: یا جد) شود، حرام است.

- سیستانی: روزه مستحبی اولاد، اگر اسباب اذیت - ناشی از شفقت - پدر و مادر شود، حرام است.

- نوری: اولاد با نهی پدر و مادر، مخصوصاً در صورتی که روزه گرفتن آنها موجب اذیت پدر و مادر باشد، از گرفتن روزه مستحبی خودداری کنند.

- مکارم: روزه مستحبی اولاد، اگر اسباب اذیت پدر و مادر شود، جایز نیست؛ ولی اجازه گرفتن از آنها، لازم نمی‌باشد.

- بهجت: بنا بر احتیاط مستحب، در صحیح بودن روزه مستحبی فرزند، اذن پدر و مادر شرط است؛ اگرچه بنا بر اقوی، همین که موجب ناراحتی آنها نشود و یا نهی نکرده باشند، روزه اش صحیح است.

- فاضل: روزه مستحبی اولاد، اگر اسباب اذیت پدر و مادر یا جد، به خاطر شفقت بر اولاد باشد، جایز نیست.^۱

---

۱. همان، م ۱۷۴۱؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۴۹.

ح - قضا و کفاره

سؤال ۱: اگر در ماه رمضان بعد از تحقیق، یقین کند که صبح نشده و کاری که روزه را باطل می‌کند، انجام دهد و بعد معلوم شود صبح بوده، آیا باید روزه را قضا کند؟
- همه مراجع: قضا لازم نیست.

نکته: در صورت شک در این که مغرب شده یا نه، نمی‌تواند افطار کند.^۱

سؤال ۲: کسانی که به واسطه بیماری روزه نگرفته‌اند، آیا لازم است در صورت توانایی بعد از ماه رمضان قضا کنند؟

- اراکی، زنجانی، بهجت: باید قضا کنند.

- امام، گلپایگانی: بنا بر احتیاط واجب، باید قضا کنند.

- مکارم، خوئی، سیستانی، فاضل، صافی، نوری: احتیاط مستحب آن است که قضا کنند.

- تبریزی، وحید: لازم نیست روزه را قضا کنند.^۲

سؤال ۳: مقدار کفاره غیر عمد (بیماری یا تأخیر و...)، چقدر است؟ و آیا دادن پول آن به فقیر، کفایت می‌کند؟

- بیشتر مراجع: مقدار کفاره، یک مُد (۷۵۰ گرم) است.^۳

نکته: دادن پول، کفایت نمی‌کند؛ ولی اگر فقیر را در خرید و قبول آن وکیل کند و فقیر نیز انجام دهد، کافی است.

ط - راه‌های ثابت شدن اوّل ماه

سؤال ۱: اوّل ماه چگونه ثابت می‌شود؟

- مشهور بین مراجع این است که از پنج راه ثابت می‌شود:

۱. خود انسان، ماه را ببیند؛ ۲. عده‌ای که از گفته آنان یقین پیدا شود، بگویند ماه را دیده‌ایم. همچنین از هر چیزی که یقین پیدا شود؛ ۳. دو مرد عادل بگویند ماه را

۱. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۶۹۲ و ۱۶۹۳؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۰۰ و ۱۷۰۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۲۶؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۳۴.

۳. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۰۳.

دیده‌ایم؛ ۴. سی روز از اوّل ماه شعبان بگذرد، که اوّل رمضان ثابت می‌شود. همچنین سی روز از اوّل ماه رمضان بگذرد، که اوّل شوال ثابت می‌شود؛ ۵. حاکم شرع حکم کند.^۱

نکته: درباره جزئیات مسأله، دیدگاه‌هایی وجود دارد که به جهت رعایت اختصار، از بیان آن خودداری نمودیم. برای آگاهی بیشتر، می‌توان به «توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۰» مراجعه کرد.

سؤال ۲: اگر حاکم شرع حکم به اوّل ماه کند، آیا حکم وی برای تمام مردم حجیت دارد؟

- امام، تبریزی، صافی، فاضل، مکارم، نوری: حکم وی برای همه مردم حجیت دارد؛ ولی کسی که می‌داند حاکم شرع اشتباه کرده، نمی‌تواند به حکم او عمل نماید.
- سیستانی: ثابت نمی‌شود؛ مگر این‌که از حکم او، اطمینان به دیدن ماه حاصل شود.
- خوئی: به حکم حاکم شرع ثابت نمی‌شود و رعایت احتیاط، اولی است.^۲
- خامنه‌ای: حکم او، حجت شرعی است و برای عموم مکلفین، متابعت آن حکم، واجب است.^۳

سؤال ۳: آیا دیده شدن ماه در شهری، برای دیگر شهرها کافی است؟

- امام، بهجت، سیستانی: برای مردم شهر دیگر، فایده ندارد؛ مگر این‌که آن دو شهر با هم نزدیک باشند یا افق آن‌ها یکی باشد.
- فاضل، زنجانی، مکارم: اگر در بلاد شرقی ماه دیده شود، در بلاد غربی نسبت به آن‌ها کافی است؛ ولی عکس آن، کفایت نمی‌کند.
- خوئی، تبریزی، وحید و نوری: در شهرهای دیگر نیز ثابت می‌شود؛ چه در افق متحد باشند یا نه؛ در صورتی که در شب مشترک باشند (مانند لندن و کابل؛ نه مثل تهران و واشنگتن).

۱. همان، م ۱۷۳۰.

۲. همان، م ۱۷۳۱.

۳. خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۸۴۱.

- صافی: بعید نیست کفایت رؤیت ماه در محلی برای سایر نقاط.^۱

- خامنه‌ای: اتحاد افق، در رؤیت ماه شرط است.^۲

- وحید: در صورتی که در بیشتر شب مشترک باشند.^۳

سؤال ۴: آیا اول ماه به گفته منجمین یا با چشم مسلح ثابت می‌شود؟

- امام، فاضل، نوری، صافی و گلپایگانی: ثابت نمی‌شود؛ مگر از گفته آنان یقین حاصل شود.^۴

- مکارم: دیدن ماه باید با چشم باشد؛ با دوربین و وسایل دیگر، کافی نیست.^۵

- خوئی، تبریزی، بهجت، زنجانی و وحید: ... یقین یا اطمینان حاصل شود.^۶

- خامنه‌ای: رؤیت با وسیله، فرقی با رؤیت عادی ندارد و معتبر است.

ملاک آن است که عنوان رؤیت محفوظ باشد و رؤیت با چشم و عینک و تلسکوپ، محکوم به حکم واحدند.^۷

سؤال ۴: اگر اول ماه، برای مرجع تقلید ثابت شود، بر مقلد لازم است که آن را بپذیرد؟

- همه مراجع: خیر؛ مگر این که حکم نماید.^۸

ی - زکات فطره

سؤال ۱: فطره میهمانی که قبل از غروب با رضایت صاحب‌خانه وارد شده، به عهده کیست؟

- امام، خوئی، تبریزی، سیستانی، بهجت، نوری: اگر نان‌خور او حساب شود، بر عهده صاحب‌خانه است.

۱. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۳۵.

۲. خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۸۳۸.

۳. وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۴۳.

۴. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۳۲.

۵. همان، م ۱۷۳۰.

۶. همان؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۱۷۴۰.

۷. خامنه‌ای، أجوبة الإستفتائات، پیشین، س ۸۳۵.

۸. ر.ک: توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۷۳۰.

- مکارم: اگر فقط برای شب عید دعوت شده، به عهده میزبان نیست.
- صافی، گلپایگانی، وحید: اگر بگویند امشب نان او را داده، بر صاحب‌خانه واجب است.^۱

سؤال ۲: زکات فطریه را باید در چه کاری مصرف کرد؟

- وحید، مکارم، صافی، گلپایگانی، سیستانی: بنا بر احتیاط واجب، باید صرف فقرا شود.
- دیگر مراجع: همان مصرف زکات مال است؛ هرچند بهتر است به فقیر داده شود.^۲

سؤال ۳: آیا می‌شود بعد از جدا کردن پول به عنوان زکات فطره، آن را با پول دیگر عوض کرد؟

- همه مراجع: خیر.^۳

سؤال ۴: آیا انسان می‌تواند زکات فطره قبل از عید فطر و در ماه رمضان بدهد؟

- امام، فاضل، مکارم، نوری: احتیاط واجب آن است که در ماه رمضان ندهد.
- خوئی، تبریزی، سیستانی: [اشکال ندارد؛ ولی] بهتر است که در ماه رمضان ندهد.^۴
- وحید: می‌تواند بدهد و احتیاط آن است که در ماه رمضان ندهد.^۵

ک - نماز و روزه دانشجویان

سؤال ۱: دانشجویانی که اول هفته به دانشگاه می‌روند (فاصله هشت فرسخ باشد) و آخر هفته باز می‌گردند، حکم نماز و روزه آن‌ها چگونه است؟

- امام: نماز، قصر است و روزه، صحیح نیست.
- خوئی: اگر دانشگاه مقر آنان می‌باشد، نماز در آن‌جا، تمام و بین راه، قصر است.
- گلپایگانی، بهجت، فاضل، سیستانی، صافی، نوری: نماز در محل تحصیل و بین راه، تمام و روزه، صحیح است.

۱. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۱۹۹۵؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۲۰۱۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۲۰۱۴؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۲۰۳۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۲۰۳۲؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۲۰۴۹.

۴. توضیح المسائل مراجع، پیشین، م ۲۰۲۵.

۵. وحید خراسانی، توضیح المسائل، پیشین، م ۲۰۴۲.

- تبریزی: به احتیاط واجب، نماز را جمع [نماز را قصر و تمام بخوانند] بخوانند و اگر روزه بگیرند، صحیح است و قضا ندارد.

- خامنه‌ای: به احتیاط واجب، باید نماز را جمع بخواند و روزه بگیرد و قضا کند.

- وحید: اگر به مدت دو سال، نصف ایام هر ماه را در آن‌جا می‌مانند، دو سه ماه اول، به احتیاط واجب، جمع و پس از آن، تمام است. و اگر از شش ماه تا کمتر از دو سال می‌مانند، احتیاط واجب، جمع است؛ مگر این‌که کثیرالسفر باشند که با تحقق ملاک کثرت سفر، نماز، تمام است. در هر دو صورت، بین راه، به احتیاط واجب، جمع بخوانند و اگر کمتر از شش ماه می‌مانند، مقرر صدق نمی‌کند.

- سیستانی: در صورتی که یک سال و نیم و بیشتر و هر ماه ۲۲ روز، ادامه دارد، نماز در آن‌جا، تمام، و روزه، صحیح است. البته سه هفته اول باید به احتیاط، جمع و روزه را بگیرند و قضا کنند.

- مکارم: در صورتی که قصد دارد به مدت دو سال این کار را ادامه دهد، نمازش در محل تحصیل، تمام و روزه او، صحیح است و در بین راه، نماز، قصر است و در سه چهار روز اول، نماز را جمع بخوانند.^۱

سؤال ۲: آیا تحصیل در دانشگاه شغل محسوب می‌شود؟

- امام: شغل محسوب نمی‌شود.

- خامنه‌ای و تبریزی: باید احتیاط کرد.

- خوئی، گلپایگانی، بهجت، فاضل، سیستانی، مکارم، نوری، وحید، شغل محسوب می‌شود.^۲

سؤال ۳: نماز و روزه دانشجویانی که در اولین سفر در آغاز تحصیل به دانشگاه

می‌روند، چگونه است؟

- همه مراجع: اگر عرفاً شغل بودن سفر در سفر اول محقق نباشد، نماز، قصر است.

اگر شغل محقق باشد:

۱. احکام مسافر، پیشین، ص ۲۰۰ - ۲۰۱.

۲. ر.ک: احکام مسافر، پیشین، ص ۲۰۰ - ۲۰۱.

- امام: در همه سفرها، قصر است.
- خوئی: در صورتی که محل تحصیل، مقر او نباشد، از زمانی که عنوان شغلی بر او صادق شود، نمازش تمام است؛ اگرچه سفر اوّل او باشد؛ ولی اگر مقر دارد، باید به مقداری بماند که عرفاً آنجا مقر او حساب شود.
- گلپایگانی، بهجت، فاضل، خامنه‌ای، زنجانی، صافی، نوری: در سفر اوّل، قصر است.
- سیستانی: در صورتی که کثیرالسفر باشند، در دو هفته اوّل، جمع و از هفته سوم به بعد، تمام است.
- مکارم: در سه چهار روز اوّل، باید جمع بخواند.^۱

